

A mutatókészítés néhány kérdése Vas megye földrajzi nevei alapján

Vas megye kiadásra váró földrajzi neveinek mutatója a Szombathelyi Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszékén készült, s — bár többen is segítettek bennünket — alapvetően hármunk munkája. A főbb elvekben és gyakorlati megoldásokban követtük a Somogy megye földrajzi nevei c. kötet szómutatóját, melyet Király Lajos állított össze. Úgy tudjuk, az ő munkája megfelel a névkutatók kívánalmainak, és indokolatlan változtatásokkal nem akaruk megnehezíteni a különböző vidékek névanyagának összemérését, egyezések és eltérések feltárását.

Nem tagadjuk azonban, hogy egyes nevek — részint a gyűjtőterületre jellemző névadási módok különbözősége miatt — olyan problémákat is felvetettek, amelyekre egyértelmű, végérvényes megoldást egyik megjelent mutatóban sem találtunk. A nevek bontását, köznyelviesítését, helyesírását, betűrendi besorolását stb. illetően számos újszerű kérdésben kellett állást foglalnunk. Ha a Somogy megyei mutató munkálatait a történeti adatok nagyobb aránya nehezítette, akkor a Vas megyeiét elsősorban a sok nemzetiségi név bonyolította. Őszintén bevalljuk, hogy a nehezebb esetekben mindig kikértük és általában el is fogadtuk a kötet egyik szerkesztőjének, Balogh Lajosnak a véleményét, javaslatát, amelyet ezúttal is megköszönünk. A nemzetiségi nyelvek neveinek mutatózásában nagy segítséget kaptunk az egyes nyelvek szakembereitől is.

Tudjuk, hogy a jó mutatónak rangja van, készítése tehát felelősség. Döntéseinkben igyekeztünk következetességre törekedni. Ennek ellenére is maradtak olyan kérdések, amelyeknek felvetése, további tisztázása, egységesítése nagy segítségére lehet azoknak, akik az elkövetkezendő földrajzinév-gyűjtemények szómutatóját készítik. Ezzel a szándékkal vetjük fel néhány gondunkat, s adjuk meg az általunk legjobbnak vélt megoldást. Először a magyar, majd pedig a nemzetiségi nevek mutatózásának néhány problémájáról szólunk.

A nyelvjárási lejegyzésű népi neveket és a korabeli helyesírású történeti neveket minden egyértelmű esetben mai köznyelvi formájukban, az akadémiai helyesírás szabályaihoz alkalmazkodva közöljük, akár a korábbi mutatókészítők. A hamis etimológiáktól azonban óvakodtunk. Két esetben nem erőltettük a nevek köznyelviesítését: egyrészt, ahol nem lehetett köznyelvi alakot kikövetkeztetni (tájszók, nehezen értelmezhető, a mai nyelvérzék számára nem világos szavak esetében); másrészt, ahol a gyűjtő magyarázata hiányzott a megnyugtató döntéshez (pl. *Hosszú-Méttó* 53/53, illetve *Hosszú-Mittó* 53/53; *Kis-Gogyolás* 211/75 stb.). — Néhány esetben viszont a köznyelvi címszó mellett meghagytuk a közismert vagy jellegzetes nyelvjárási alakot is. Ilyenkor mindkét szónál utalunk a másikra (pl. *aljai* 1. még *alji*, illetve *alji* 1. még *aljai*; *Főhenyes* 1. még *Fővenyes*, illetve *Fővenyes* 1. még *Főhenyes*; *Körtélyes* 1. még *Körtvélyes*, illetve *Körtvélyes* 1. még *Körtélyes* stb.) Ezt azért mertük megtenni, mert az efféle ún. nyelvjárási alakok a szépirodalom nyelvében is

gyakran előfordulnak, és a mi vidékünkön szinte regionális köznyelvnek mondhatók.

Mivel az volt az alapelvünk, hogy minden névelemet mutatózzunk, a nem földrajzi névi közszavakat és összetételi utótagokat is kibontottuk (pl.: *Mátyás király utca 137/8, király 137/8, utca 137/8; Kisasszonyi-tábla 29/104, asszonyi 29/104, tábla 29/104*). Nem sok ilyen típusú névvel találkoztunk, a terjedelmet nem növeltük vele számottevően. Ezzel ugyan eltértünk a somogyi mintától, de a bontásban következetesebbek maradtunk, és lehetővé tettük a névanyag összehasonlító elemzését, esetleges névstatistikai vizsgálatok végzését. A személynevekből és a szentek nevéből a keresztnévet természetesen mi sem bontottuk ki (pl. *Szelestey László utca 37/428, utca 37/428; Szent Flórián-szobor 101/2, szobor 101/2*).

A kettőnél több tagból álló földrajzi neveket nem mechanikusan bontottuk elemeikre, hanem — ha a jelentés indokolta — az egybetartozó névelemeket együtt is meghagytuk (pl. *Külső-szilva-völgyi-dűlő 71/62, szilva-völgyi-dűlő 71/62, völgyi 71/62, dűlő 71/62*). Az ilyen példákban előforduló névelemek jelentésbeli egybetartozását többször úgy állapítottuk meg, hogy a faluközösség névhasználatát megkérdeztük a közzétevőtől. Ez a szemantikailag egybetartozó egység általában egy nagyobb terület nevét jelenti, s e terület kisebb egységeit jelölik a teljes nevek, amelyekben a leggyakrabban a *külső, belső, alsó, felső, nyugati, keleti* stb. viszonyító szerepű névelemek fordulnak elő.

A személynevek köréből nemcsak az országsszerte ismert neves személyek nevét írtuk a hagyomány elve szerint, hanem azokét is, akiknek a hírneve esetleg nem terjed a megyén túlra (pl. *Batthyány, Sigray, Bezerédj, Chernel, Saághy* stb.), az egyéb családneveket pedig általában fonetikusán. A fonetikus írásmód alkalmazását az indokolta, hogy az adattár közzétevői által közölt anyagból nem derült ki egyértelműen a földrajzi névben előforduló személynév helyesírása.

Az a követelmény, hogy a nemzetiségi neveket is számba vegyük (vö. RÓ-NAI BÉLA: MNy. LXXIV, 86—93), már a gyűjtésben és a lejegyzésben, illetve az adattárak készítésében is okozott nehézségeket. De erre vonatkozóan ott mégis kialakult egy nagyjából egységes gyakorlat. Ránk az a feladat várt, hogy biztosítsuk a nemzetiségi nevek mutatózásánál is az adattárak könnyű használatát, a gyors visszakereshetőséget.

Vas megye földrajzi neveinek mutatójában a horvát, a német és a szlovén neveket általában kétféleképpen adjuk meg: egyrészt tájnyelvi alakban magyar fonematikus lejegyzéssel, úgy, ahogy az adattárban is szerepelnek, másrészt irodalmi nyelvi alakjaikban (pl. *Spicerová színókosá h. 34/71; illetve Špicerova senokoša h.; Dražfoldikhajt n. 47/7, illetve Dreifaltigkeit n.; Zsidovce paut sz.; Židovska pot sz. 142/59* stb.). Csak tájnyelvi alak szerepel abban az esetben, ha a nemzetiségi szakértők a bizonytalan etimológia miatt az irodalmi nyelvi megfelelőt nem adták meg.

Az idegen nevek bontásában némileg eltértünk mind a zalai, mind a somogyi kötet gyakorlatától. A népi neveket nem bontottuk fel, mert a sokféle hangalakváltozat közül egyiket sem akartuk előnyben részesíteni; ezért a szóban forgó neveknek csak az irodalmi alakjait szerepeltettük megbontva (pl. *Oberau n. 132/26, Obere Au n. 132/26, Au n. 132/26*). Ez megfelel a magyar nevek bontási elveinek is.

A betűrendben a nemzetiségi nevek mellékjeles betűit egyenrangúnak tekintettük a mellékjel nélküli formával, de ha két név írásmódja csak a mellék-

jelben különbözik egymástól, akkor a mellékjel nélküli megelőzi a mellékjelest (pl. *Sice h. 45*, *Šice h. 45*). A német nevekben előforduló *ä* betűt az *a* után külön betűként vettük figyelembe.

Az adattárakban a nemzetiségi adatközlőktől származó adatokat a közzétetők a nemzetiség nevének kezdőbetűjével jelölték meg (pl. *h.* = horvát, *n.* = német, *sz.* = szlovén). A mutatóban ez az eljárás félrevezető lehetett volna, hiszen nemzetiségi adatközlőtől is származhat magyar adat, és fordítva. Ezért a mutatóban nem az adatközlők nyelvi hovatartozását jelöltük a rövidítéssel, hanem a nevéket. Az írásbeli (történeti) nevekben előforduló idegen (többnyire német) adatokat, amik általában német ajkú mérnök munkája során kerültek a térképekre, idegennek minősítettük és jelöltük (pl. *Raab-Fluss n. 65/48 stb.*). Ezt azért tettük, mert a kötetet használó, de a területet nem ismerő szakembert több esetben is félrevezethetné a jelölés hiánya. Azt hihetné ugyanis, hogy ezek közhasználatú magyar adatok.

Gondot okoztak az előjárószós horvát, szlovén, ritkábban német nevek. Ezeket két helyen kereshetjük vissza: egyrészt a teljes előjárós alak, másrészt az előjárószó nélküli alak betűrendi helyén. De a második esetében szögletes zárójelben megadjuk a leválasztott előjárószót, hogy a nem nominativusi eset nyilvánvalóvá váljék (pl. *Pod pojce h. 1/17*, *pojce [Pod] h. 1/17*). Így a névben előforduló főnevek is könnyen visszakereshetők.

Tudjuk, hogy jó néhány megye, járás földrajzi neveiből még ezután készülnek mutatók. Bízunk benne, hogy elképzeléseink, javaslataink megkönnyítik azok munkáját, akik újabb mutatókészítésre vállalkoznak. De akkor is örülni fogunk, ha jobb ötletekhez, egységesebb megoldásokhoz járulhatnak csak hozzá tapasztalataink.

BOKOR JÓZSEF—GUTTMANN MIKLÓS—VÖRÖS OTTÓ